

УДК 316.647.5. (477)

РОЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Петро Параняк

*Львівський національний університет ім. І. Франка
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: paranyak@gmail.com*

Розглянуто політичні, економічні, соціальні процеси на межі ХХ–ХХІ ст. Виявлено, що вони характеризуються складними суперечностями й глобалізаційними чинниками, які потребують конструювання модерних форм відносин і моделей співжиття, напрацювання новачійних ідеологічних і технологічних поглядів у виборі шляхів цивілізаційного прогресу. Проаналізовано головні принципи, котрі дадуть змогу осмислити такі складні процеси і розв'язати проблемність їхнього виявлення у формах людської діяльності в українському контексті.

Ключові слова: політична культура, глобалізаційні процеси, атомізація суспільства.

Основні засоби досягнення політичної стабільності в демократичному суспільстві – принципи плюралізму, консенсусу, компромісу. Однак передумову всіх засобів досягнення політичної стабільності становить визнання принципу толерантності, адже цей принцип можна констатувати на трьох рівнях – мегарівні, мезарівні й мікрорівні. Зауважуючи мегарівень, що містить розуміння толерантності (принципу та засобу), проаналізуємо європейські доктрини толерантності, які постають загальноприйнятим принципом у досягненні стабільності в країні, засвідчуючи високий рівень політичної культури суспільства. Натомість ситуація в Україні неоднозначна: завжди існує, принаймні, одна зі сторін, причетна до суперечностей, котра переконана, що альтернатива діалогові все-таки існує, а діалог постає певною цінністю, яку можна використовувати і в політико-правовій, і соціально-культурній, і релігійній площинах.

Толерантність – європейська цивілізаційна універсалія, що підтримує правопорядок та ідею загального консенсусу. Сьогодні проблема толерантності дедалі більше впливає на внутрішню й зовнішню політику державного життя. Цю категорію можна зарахувати і до термінології історичної спадщини, і до нової реальності, яка потребує комплексного міждисциплінарного аналізу.

По-перше, потрібно відзначити тенденції та наслідки толерантності, її соціальні й політичні траєкторії. Тому можемо досліджувати цю категорію з огляду глобалізаційних процесів, тобто її впливу на політичне життя на міжнародній арені. По-друге, доцільно зауважити зміну геополітичних реалій унаслідок краху попереднього світового устрою і повоєнної системи європейської та міжнародної безпеки через тенденцію до перегляду військово-політичних доктрин і способів урегулювання спірних проблем та конфліктів. Наприклад, існування двох ворожих блоків США і СРСР упродовж 40 років засвідчило: уряди цих країн терпимо ставилися один до одного, розуміючи загрозу атомної війни для світового співтовариства. Толерантне ставлення, власне, спостерігалось у підписанні низки договорів про співпрацю і мир.

Це самоочевидне усвідомлення, що діє загальний владно-правовий інститут (традиційно – держава, у сьогоднішньому розумінні – система колективної безпеки,

військово-політичний блок і под.), у силових межах якого існують культурно-політичні розбіжності. Згідно з Дж. Локком, спекулятивні уявлення та віра в Бога не загрожують громадянському миру. Толерантність – досвід Західної Європи, що замість безперспективної ворожнечі відкрила шлях до усвідомлення паритету взаєморозуміння та діалогу, спроба налагодити мирну співпрацю між різними суперечливими ідеологемами, поглядами.

Толерантність дає змогу співіснуванню різних, іноді навіть різко протилежних поглядів, але в жодному випадку – не насиллю, зброї, ворожнечі. Дослідник М. Маринович зазначає: «Толерантність – це лишень певна форма суспільної угоди про правила гри як необхідна передумова пошуку правди. Цей досвід толерантності став для західних дослідників архетипом, і коли вони звертають погляд на схід Європи, зокрема на Україну, *apriori* передбачають, що тут в розумінні людей існує така ж безальтернативність діалогу» [6, с. 10–11].

З наукового погляду доцільно виокремити декілька варіантів, або видів толерантності: 1) деклараційний; 2) реляційний; 3) акційний. У першому випадку толерантність ґрунтується на словах (заявах, деклараціях). Прикладом такої толерантності в історії українського суспільства стало прийняття Декларації про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 р. і Акта про державний суверенітет України від 24 серпня 1991 р. У другому – характерними властивостями толерантності постають самі взаємини між різними суб'єктами на регіональному, місцевому й національному рівнях. У третьому – ця категорія виявляється в діях.

Толерантність розглядають мотивом дій (поведінки), здатним утримати конфліктуючі сторони від насильства, тобто свідомим формуванням ситуації толерантності. Йдеться передусім про домовленості. За Є. Бистрицьким, «домовленість (угода) – це заміщення реального силового зіткнення мовно-комунікативними (політико-дипломатичними, легальними) й інформативно-просвітницькими діями: прорахувати можливі наслідки, вигоду і не вигідність руйнівних дій, зіставити власні інтереси та можливі вчинки противної сторони, запропонувати розумний і найоптимальніший вихід зі ситуації, що склалася» [2, с. 3–8].

На нашу думку, ситуація толерантності – це ситуація формування умов, у тому числі ідеологічними та погрожувально-силовими засобами, раціонально-критичного, аргументативного дискурсу, спрямованого на досягнення взаємоприйнятної угоди, яка мала би чинні нормативно-стримувальні наслідки. Отже, досягти ситуацію толерантності можна тоді, коли є умови, наприклад, раціонально-договірного розв'язання конфлікту: існують силовий (стримувальний, здебільшого – військова сила) й інформаційний простір, що містить інформаційне забезпечення, допомога у виробленні владної позиції. Це дає змогу прийняти рішення, яке, власне, й обмежує нетерпимість. Інакше кажучи, толерантність розглядають переважно на тлі загальної стратегії, спрямованої на раціональне подолання зіткнень суперечностей під час виникнення конфлікту. В такому сприйнятті ситуації толерантності ще приховується надія подолати конфлікт на спільній основі інтелектуального зусилля до толерантності, в тому числі групового раціонально-вольового самостримання.

Унаслідок здійсненого аналізу можна стверджувати: толерантність – це перший ступінь позитивних відносин, котрі висновують тріаду: *толерантність – повага – співробітництво*.

Доктрина толерантності має багату історичну й філософську спадщину. Зазначимо, однак: толерантність – не християнська смиренність, а довіра до чужого

розуму та відкритості в дискусії. Для правильного розуміння толерантності необхідно вирізнити два, на перший погляд, подібних феномени – нетерпимість і непримиренність та, відповідно до цього, – терпимість і смиренність. Існує багата філософська література про роль і вплив толерантності в організації суспільного життя, численні юридичні праці, де робляться спроби встановити зв'язок між правопорядком і толерантністю зі забезпеченням та захистом демократичного режиму.

До найважливіших ознак розвитку й діяльності політичної влади у демократичному суспільстві належить і пріоритет толерантності. Відтак ми стали свідками безпрецедентного консенсусу в питаннях, котрі повинні панувати на міжнародній арені. Відомий американський політолог З. Бжезінський акцентував у виступі на колоквиумі в Кастель Гандольфо влітку 1998 р.: «Нині існує глобальний, принаймні, риторичний консенсус і толерантність, що передбачає чотири вельми загальні принципи:

- а) люди повинні жити в самоврядних суспільствах, заснованих на верховенстві права;
- б) мир у світі має ґрунтуватись на повазі до суверенності народів, а не на гегемонії;
- в) найефективнішою економічною системою є вільний ринок;
- г) досягнення науки мусить бути доступним для всього людства» [1].

Тут цілком виправдано ми зауважимо: це – неокреслені директиви чи принципи, їх можна по-різному інтерпретувати й застосовувати. Однак вони все-таки характеризують площину загального консенсусу і толерантності, ґрунтованих на фундаментальних засадах демократії. Достатньо риторичними та загальними є названі чотири принципи, котрі в кожному суспільстві становлять певні ідеали й непорушні норми. Хоча й сам З. Бжезінський запитує: чи насправді ці норми чітко віддзеркалюють сучасну дійсність? Безперечно – ні. Сьогодні більшість держав є представницькими демократіями (117 із 191). І, звісно, на глобальній ієрархії влади постають вершиною піраміди США. Упродовж декількох десятиріч вони змогли зберегти загальну згоду й толерантність всередині суспільства і на міжнародній арені. За словами американського політолога, США відіграють роль формоутворювального чинника та зберігають місію консенсусу і толерантності ще з періоду після «холодної війни»; ця держава – єдина глобальна наддержавна. Дослідник категорично стверджує, що міжнародну ситуацію визначають три чинники: 1) примат могутності США; 2) глобальний успіх демократії; 3) перемога ринкової економіки над етатистськими концепціями централізованої економіки. Ці фактори взаємопов'язані та впливають один на одного.

Вважаємо за необхідне перейти від успіху консолідованої демократії, що передбачає толерантність як один із чинників урегулювання конфліктної ситуації та досягнення співпраці у рамках можливого, до сьогодення. Тут ідея толерантності має практичну цінність, враховуючи вплив певних суспільних патологій на гідність і пересічних громадян, і міждержавних відносин. Це хвороби сучасного складного суспільного ладу – расова дискримінація, апартеїд, міжетнічна ворожнеча, геноцид, етнічні чистки. Ми, власне, спостерігаємо помітну роль толерантності у формуванні громадянсько-правової культури як на місцевому, регіональному, так і на глобальному рівнях. Надто добре це простежуємо тоді, коли проблему розглядаємо в контексті дискримінації, репресій, масових убивств, геноциду та порушення прав людини і норм людської моралі. Водночас існують моральні й правові межі самої толерантності. Може навіть трапитися, що толерантність до расизму й етноциду буде аморальною,

непробаченою. Моральна відповідальність і юридична фаховість потребують належної оцінки соціального контексту подій у суспільстві, де обов'язкова толерантність, а де, з погляду моралі й права, – доцільна нетолерантність.

Відомий філософ і есеїст У. Еко цілком справедливо зазначає: «Якщо ми говоримо про толерантність, то насамперед варто з'ясувати, що є в нашому розумінні (нетолерантність), які риси і чинники ми вважаємо нетолерантними. Аби бути толерантними до іншої людини, думки, ідеології, політичних дій, потрібно визначити межу толерантності й установити межу нестерпному» [5, с. 4–6]. У такий спосіб цілком зрозумілим стає заклик 40 інтелектуалів, котрі зібрались у 1993 р. і вирішили уважно стежити за діями ультраправих. Ті, хто поставив підпис під «Закликом до пильності» («*Appelalavigilance*»), – а їх уже кількасот, – стривожені, що внаслідок частого використання люди звикають до небезпечних ідей, окремі ж стають навіть привабливими. Учасники примирення, або захисники толерантності, вирішили не брати участі у виданнях, зустрічах, радіо- й телепрограмах, які, принаймні, стосуються ультраправих.

Загальноприйнятій підхід до проблеми співвідношення толерантності й нетолерантності мусить ґрунтуватися на реальних діях і поведінці людей у складних ситуаціях та сферах взаємодії. Унаслідок цього в такому підході толерантність і нетолерантність розглядають результатом соціально-політичного факту. Зв'язок між правом та соціальним фактом полягає в тому, що перше є наслідком і передумовою суспільних відносин. Розглядаючи право саме так (тобто, з якою ефективністю воно може і має реагувати на численні комбінації конфліктуючих та взаємодоповнюючих запитів, котрі люди формують у своїх суспільних, політичних та економічних зв'язках), довідаємося про державно-політичний устрій, який це право сповідує і захищає.

Можна, скажімо, допустити, що за правопорядку, ґрунтованому на демократичній політичній культурі, право буде істотною складовою, яка визначає характер і властивості такої суспільно-політичної системи. Це означає існування системи, де поважається принцип гідності людини і формується політико-правова культура толерантності – інституційного засобу наближення до згадуваних ідеалів. Досліджуючи взаємозалежність політичної культури із толерантністю в Центрально-Східній Європі, С. Вятр дійшов висновку: «Однією з найважливіших умов суспільних зв'язків у державі є політична культура його громадян» [3].

Розглядаючи культурні аспекти політичних зв'язків, треба враховувати норми і вартості різних сфер життя, адже культурні зразки – продукт історичного процесу розвитку. Цей процес творять різні елементи, котрі залишають довготривалі сліди у суспільній свідомості. Натомість зразки впливають на сучасну поведінку в індивідуальному та груповому полях. Скажімо, політичні зразки детермінують норми поведінки, котрі діють не лише в межах політики, тому толерантність – це певне породження або еволюційний вимір політичної культури. І хоча вона становить суб'єктивне підґрунтя політичної поведінки, але має деяке значення. Таке розуміння політичної культури втілює відповідні компоненти знання політичного життя чи емоційне ставлення до нації, держави й інших великих суспільних груп, де живе особа.

Аналізуючи сучасний транзитний стан нашої держави в ускладнених багатьма обставинами формах, доходимо висновку: серед найскладніших проблем, що постали перед Україною після проголошення незалежності й курсу на демократичні реформи, є формування громадянської політичної культури. «Саме громадянська політична культура, – стверджують Г. Алмонд і С. Верба, – суттєво впливає на становлення

інститутів політичної системи, і лише громадянська культура робить демократію усталеною» [8, с. 122]. Визначаючи культурні цінності, які сприяють розвитку демократії, теоретики політики завжди називають толерантність, довіру. До цих компонентів належить і певна система вартостей. Поняття «політична культура» охоплює всю сукупність політичного життя, бо ця культура стосується держави, нації, історії та її соціально-політичної системи. Згадане явище характерне і поширене на практиці в країнах Західної Європи, де існує певна неперервність і взаємозв'язок практики з політичними доктринами. Звідси й випливає теза, що, власне, у таких суспільствах толерантність сприятиме досягненню політичної стабільності. Саме ці дві універсальні цінності взагалі є визначальною характеристикою політичної культури (Р. Інглехарт).

Важко не погодитися з усталеною позицією, оскільки завдяки довірі й толерантності посилюється зв'язок між індивідом і спільнотою, зростає почуття єдності. Схильність довіряти іншим становить необхідну передумову солідаризації, формування «соціального капіталу», мережі асоціацій, об'єднань, котрі створюються на добровільних засадах і сприяють активізації залучення індивіда до процесу розв'язання загальносуспільних проблем. «Власне довіра і породжує толерантність, – стверджує Р. Даль, – неупереджене ставленням до іншого, що має певні культурні, ідеологічні й політичні відмінності» [4]. Недовіра зумовлює «ерозію» суспільного капіталу, перетворюється на «атомізацію» суспільства, ізоляцію індивідів, упереджене небажання сприймати інші погляди, а в політичній сфері – апатію, відчуження від структури влади, ігнорування політичних інститутів, отже, втрату здатності впливати на рішення, котрі приймає держава.

Толерантність, належачи до складників політичної культури, акумулює в собі історичний досвід, який стосовно українського соціуму позначений впливами і радянської спадщини, і сучасних обставин. Відсутність результатів емпіричних досліджень про стан толерантності за радянських часів не дає змоги глибоко і всебічно простежити характер його змін упродовж десятків років. Проте, ґрунтуючись на розгляді політичної культури тогочасного суспільства, можна стверджувати, що толерантності радянської людини притаманні патерналістські, персоналізовані форми. Таку категорію, як толерантність, у радянській термінології не використовували, застосування цього слова в працях соціологів чи істориків вважалось навіюванням Заходу або західної культури. Держава прагнула надати толерантності громадян до владних структур інституціалізований характер через соціалізацію, цензуру внутрішніх засобів масової інформації, внаслідок запобігання впливу на неї західних джерел і політично-адміністративного контролю, виявів дисидентства та ін.

Скажімо, події 9 березня 2001 р. у м. Києві підтверджують, що влада і суспільство уникали домовленості або «круглого столу» польської моделі. Це ж передусім засвідчило відсутність механізмів і принципів, котрі слугували б досягненню компромісу і в українській політичній еліті, й між різними верствами суспільства. Саме розуміння толерантності в політиці набуває негативного значення і більшість політиків апелює до релігійної толерантності, яка іноді перетворюється на терпіння.

Сучасні поширені звернення до проблеми толерантності мають завдячувати насамперед внутрішній практичності проблематики толерантності – від питань міжнародних, міжнаціональних та міжцивілізаційних культурно-політичних взаємин у сучасних умовах і до болючих криз співіснування колишніх «народів-братів» зі соціалістичного табору. Тому посттоталітарні зміни в характері масового насильства

можна передати тезою, визначеною Є. Бистрицьким: від боротьби соціальних систем – до міжнаціональних та етнокультурних зіткнень [2, с. 3–8]. Однак не погоджуємося з автором, що сучасна толерантність є терпимістю в ситуації паралельного існування з усім культурно та суспільно відмінним без насильницького уподібнення чи ототожнення. І хоча ми вважаємо толерантність універсальною цінністю, порівнюючи її з усезагальною ідеєю, таке спостереження засвідчує: толерантність набуває якісно нових і всезагальних форм, причетних до життя спільнот, у тому числі й українського суспільства.

Професор Тюбінгенського університету О. Гьоффе (Німеччина) подає своєрідне спостереження: «Така універсальна, як толерантність, має своє місце і цінність лише в плюралістичних суспільствах, що визнає право на життя й волю до самоствердження іншого буття. У такому випадку можна говорити про активну толерантність, яка ґрунтується на усвідомленні значущості, цінності в групі, спільноті, соціумі. Адже плюралістичне суспільство не лише вимагає толерантності й уміння йти на компроміси, воно повинно мати примусово-правову здатність, силу та вплив, щоби приборкати одні групи й посилити інші» [7]. Такі явища і можливості досягнення толерантності варто проілюструвати на прикладі українського соціуму.

Ми впродовж 1989–1991 рр. спостерігали активну діяльність громадян України, де основним гаслом стала національна ідея. Вона об'єднала тисячі людей, котрі вважали своїм обов'язком досягти результату – проголошення незалежності Української держави. Таке національне піднесення і толерантне ставлення до представників різних партій (Українська республіканська партія, Народний рух, Українська демократична партія та ін.) простежуємо лише в програмних документах 1917–1918 рр., коли їх об'єднав девіз – «волею українського народу». Тільки один момент, що мав негативне забарвлення, – ставлення демократичних сил до Комуністичної партії України, яка перебувала у своєрідному підпіллі. Час вимагав або ж анулювати таку політичну силу, або ж толерантно ставитись до неї, оскільки було проголошено плюралістичний розвиток соціуму. Хоча це явище мало контраверсійний характер. Адже певні сили ввійшли у нове русло і приєднались до нової ідеології, на відміну від посткомуністичних країн Балтії, котрі вирішили докорінно змінити ситуацію і зберегти основні демократичні гасла, які зразково спрацювали на ці країни. Отже, долю українського соціуму було вирішено мирним шляхом – методом толерантності й консенсусу, що згодом набуло іншого забарвлення.

Можна погодитись із висновком польського науковця Л. Гавора, який у доповіді «Толерантність у громадянському суспільстві в добу глобалізації» наполягав: «Толерантність можна визначити і в позитивному, і в негативному вимірах».

Насамперед толерантність може бути головною й особливою цінністю в суспільному житті. Тому її доцільно трактувати у двох вимірах – позитивному та негативному. Однак тлумачення негативного розуміння толерантності полягає в утриманні від переваги власної аксіології стосовно іншого світу вартостей за однозначного обов'язку прийняття його і водночас лояльності до свого аксіологічного бачення. Саме це становить умову власної культурної ідентичності певних суспільств (держав, народів), котрі приймають модель демократичного суспільства у період його всезростаючої єдності у сфері економіки чи споживання. В іншому випадку – це використання правила позитивної толерантності (аксіологічна рівноправність, що спричиняє релятивізм і нігілізм), культурної специфіки і винятковості. Стосовно прикладу українського соціуму ми зауважуємо: перехоплення ідеї вестернізації на

українському ґрунті може не лише сприяти процесові зміцнення демократизації в суспільному житті, а й зумовити водночас утрату національної ідентифікації України.

Сама толерантність допомагає позитивно розв'язати конфліктні ситуації та приводить до принципів: консенсус – компроміс – співробітництво. Адже сама проблема стабільності містить у собі шлях самоідентифікації та гармонії в системі. Можуть існувати і конфлікти, які вирішуються не насильством і напруженими ситуаціями, а тими самими принципами.

Оскільки український соціум має тотожні політичні трансформації що й у країнах Центрально-Східної Європи, то він потребує застосування принципу толерантності не лише в релігійному аспекті, а й у політичному полі діяльності української влади. Принцип толерантності, власне, засвідчує високий рівень політичної культури соціуму і дає змогу впроваджувати курс політичної стабілізації.

Звідси випливає, що толерантність притаманна насамперед індивідам, а відтак – інституціям, суспільству. Спірне питання, – чи варто прямо розуміти толерантність як відмову від перешкоджання несхвалюваній поведінці лише з огляду на доводи або егоїстичні міркування. Безперечно, у політичній теорії толерантність розуміють як моральний ідеал, що переважно становить інтерес, зокрема для традиції лібералізму. Серед найаргументованіших поглядів на користь толерантності – доводи, котрі апелюють до принципів корисності, нейтралітету, поваги до особистості. Лише на засадах поваги до особистості буде втілюватись принцип толерантності, який має моральні чесноти.

Зазначимо, що ліберали поважають обидва принципи – і нейтралітету, і поваги до особи. Перший особливо яскраво відображений у новітніх теоріях лібералів стосовно істинної ролі держави. Цей принцип вимагає, аби держава залишалась у певному сенсі нейтральною до різних концепцій блага, котрих дотримуються її громадяни. Держава не повинна нав'язувати чи забороняти жодного конкретного морального, релігійного погляду і має бути так само толерантною до різних способів життя.

Однак у практичній діяльності толерантність належить категорії, що містить суто моральне забарвлення. Саме таке трактування дає нам змогу сприймати принцип толерантності як один із наближених варіантів до втілення політичної стабільності в українському соціумі та взаємозв'язку з іншими спільнотами.

Аналізуючи проблему толерантності в історичному й політичному розрізі, доходимо висновку, що цей принцип не можна зводити до релігійної цінності й застосовувати лише в релігійних ученнях. Безумовно, достатньо було би поєднати протиріччя, котрі існують між різними конфесіями і релігійними парадигмами. Проте ми мали на меті, додержуючись принципу толерантності, розглянути ті домовленості, які вдалось утілити українському урядові на прикладі прийняття Конституції – Основного закону України, Закону України «Про національні меншини» та низки інших законодавчих і нормативних актів, спрямованих на гарантування мирного співіснування, добробуту українських громадян. Зазначимо також, що найважливіше у формуванні толерантних основ буття – його ствердження у політичній діючій системі. Адже в умовах корінної перебудови політичної системи суспільства цей чинник стає головним у розвитку й утвердженні всієї сукупності якісно нових відносин у сферах економіки, культури, соціально життя і под. Такий духовно-культурний чинник – не лише моральний принцип сучасної цивілізації, а й основна рушійна сила формування нових демократій у країнах посттоталітаризму.

Список використаної літератури

1. *Бжезинський З.* Демократія перед лицем глобалізації [Електронний ресурс] / З. Бжезинський. – Режим доступу : <http://www.ji-magazine.lviv.ua/n19texts/bzezinsk.html>
2. *Бистрицький Є.* Політична філософія посткомунізму: горизонти методології / Є. Бистрицький // Політична думка. – 1995. – № 1. – С. 3–12.
3. *Вятр С.* Політична культура в Середній Європі [Електронний ресурс] / Славомир Вятр. – Режим доступу : <http://www.Jimagazine.lviv.ua/n9texts/wiatr.htm>.
4. *Даль Р.* Проблеми гражданской компетентности [Електронний ресурс] / Р. Даль. – Режим доступу: www.russ.ru/antology/predely/1/dem2-3.html
5. *Еко У.* Священні війни, емоції та здоровий глузд / Умберто Еко // Критика. – 2001. – № 11. – С. 14–18.
6. *Маринович М.* Толерантність як уміння «плавати в одному човні» / М. Маринович // Критика. – 2001. – Верес. – С. 10–11.
7. *Хёффе О.* Политика, право, справедливость / О. Хёффе // Основоположения критической философии права и государства. – М.: Гнозис, 1994. – 328 с.
8. *Almond G.A.* The Civic Culture / G.A. Almond, S. Verba. – Princeton : Princeton Un-ty Press, 1963. – 379 p.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2015

Прийнята до друку 19.02.2016

THE ROLE OF TOLERANCE IN THE FORMATION OF POLITICAL CULTURE IN UKRAINE

Peter Paranyak

Lviv National University Franko

Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science

st. University 1, 79000, Lviv, Ukraine

e-mail: paranyak@gmail.com

The article deals with political, economic and social processes at the border of XX-XXI centuries and characterized by complex contradictions, globalization factors that require designing new forms of relationships and cohabitation patterns, developments of innovative technological and ideological view in choosing the ways of civilized progress. This leads to the identification of the main principles that will make it possible to understand such complex processes and solve their problematic identify the forms of human activity in the Ukrainian context

Key words: political culture, globalization, atomization of society.